

ABDULLA QODIRIYNING "O'TKAN KUNLAR" ROMANIDA
PERSONAJLARNING ICHKI NUTQIDAGI BADIY TAHLIL USULLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7678492>

ELSEVIER

Received: 22-02-2023

Accepted: 22-02-2023

Published: 22-02-2023

Mohigul Ramazonovna Saparova

Buxoro davlat universiteti assistenti
s.mohigul01@mail.ru

Abstract: Maqolada badiiy adabiyotda so'zning ahamiyati, personajlarning ichki kechinmalari tahlili yoritilgan. Bundan tashqari, personajlar ichki nutqining badiiy tahlil usullari Abdulla Qodiriyning "O'tkan Kunlar" romanidan olingan misollarda o'z aksini topgan.

Keywords: badiiy asar, badiiy tahlil, dialog, monolog, muallif nutqi, personajlar ichki nutqi, personajlar ichki nutqi usullari

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

THE WAYS OF LITERARY ANALYSIS OF THE INTERNAL SPEECH OF THE
CHARACTERS IN THE NOVEL "DAYS GONE" BY ABDULLA QADIRI

Received: 22-02-2023

Accepted: 22-02-2023

Published: 22-02-2023

Abstract: The article describes the importance of the word in fiction, the analysis of the inner experiences of the characters. In addition, the methods of artistic analysis of characters' inner speech are reflected in the examples taken from Abdulla Qadiri's novel "Days Gone".

Keywords: literary work, literary analysis, dialogue, monologue, author's speech, internal speech of characters, methods of internal speech of characters.

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

"Badiiy asar tarkibida so'zlar hamda iboralar sehrli va maftunkor raqqosalarga o'xshaydi"¹⁹⁶, degan edi mashhur rus yozuvchisi M.Prishvin.

Badiiy adabiyotda so'z - bu obraz, manzara yaratishning asosiy materialidir.

Badiiy nutq muallif nutqi, personajlar nutqi va hikoyachi bayonidan iborat matndir. Muallif nutqi va personajlar nutqining o'zaro aloqadorligi badiiy nutq uslubiyatining markaziy muammolaridan biridir. Har qanday adabiy asarning badiiy yuksakligi, birinchi galda, nutq qurilishida namoyon bo'ladi.

Badiiy asarda personajlar nutqini berishda badiiy ijodkor uchun juda katta mahorat talab qilinadi. Har bir personaj nutqi uning ma'naviyatiga, xulq-atvoriga,

kasb-koriga, hayotiy tajribasiga, ruhiyatiga, yoshiga, jinsiga mos, hamda uning

¹⁹⁶ А. В. Святославский. Художественный текст Михаила Пришвина: лингвостилистический аспект. – Москва, 2019. – С.65

nutqidan qanday odam ekanligini anglash lozim bo'lishi kerak. Personaj nutqi dialog (ikki yoki undan ortiq personajlar o'rtasidagi suhbat) va monolog (personajlarning o'z-o'ziga yoki o'zgalarga qaratilgan ichki nutqi) dan iborat bo'lib, ularning ikkalasi ham obraz va xarakter yaratishning muhim vositalaridan sanaladi.

Badiiy adabiyotda personajlarning nafaqat tashqi balki ichki nutqini kuzatishimiz mumkin. Insonning ichki nutqi shunchalik tartibsiz va tushunarsizki, uni batafsil chiziqli matn shaklida yetkazish mumkin emas. Fikrlash jarayonlari nafaqat og'zaki shaklda, balki tasvirlar shaklida ham boradi.

Badiiy adabiyotda personajlarning ichki nutqi haqida rus adabiyotshunoslari 80-yillarning oxirida jiddiy o'rganishni boshlashgan. V.L.Koshkarov (1987), E.V.Selchenok (1988), A.V.Loginova (1991), Dash Allan (1996), Yu.M.Sergeeva (1996), N.V.Moiseeva (1997)lar o'z dissertatsiyalarida personajning ichki nutqi, ichki va tashqi nutqlaridagi farqlari, taxminiy tahlillari qilingan.

Yozuvchi qahramonning kechinmalari va fikrlarini shunday bayon qilishi kerakki, o'quvchi bu uning ichki nutqi ekanligiga ishonsin. Badiiy asarda qahramon ichki nutqini yetkazishning quyidagi usullarini A. Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanidan olingan misollar tahlili orqali ko'rishimiz mumkin.

Ichki nutqning turli tasniflari mavjud:

To'g'ridan-to'g'ri bayon etilgan ichki nutq

Ushbu usuldagi ichki nutqda qahramonning fikrlari dialogdan tashqari oddiy to'g'ridan-to'g'ri nutq kabi taqdim etiladi. Bular muallifning so'zlaridan oldin bo'lgan fikrlar bo'laklari: "fikir", "xayolga keldi", "fikir chaqnadi", "ko'nglidan kechirdi" va hokazo. Muallif so'zlaridan keyin ikki nuqta qo'yiladi va fikrning o'zi qo'shtirnoq ichida o'raladi, Muallifning so'zlari, odatdagi monologda bo'lgani kabi, to'g'ridan-to'g'ri nutqda ham bo'lishi mumkin. Masalan:

— Otangiz, onangiz salomatlarmi? — Shukur, sizga salom aytdilar. — Hasanali otam sog'mi, nega siz bilan kelmadi? — Shukur, sog', ba'zi ishlar bilan bo'lib kelolmadi,— bu javobni berish homono ko'nglidan kechdi: «Nega yolg'on gapirasan, Hasanali to'y harakatlari bilan mashg'ul emasmi...»

— Tur, chiqib so'rash, arazlab ketib qolsa nima qilasan?» Oftob oyimning bu keyingi so'zi chindan ham Kumushni o'ylatib qo'ydi: «...Ketib qolsa nima qilaman?» degan jumlaning ko'nglidan kechirdi-da, onasidan ilgariroq go'yoki, ayvon toqchasidan bir narsa oladig'andek bo'lib, o'ziga termulib turg'an Otabekka yer ostidan sekingina bir kulib boqdi va toqchadag'i keraksiz bo'lg'an bir piyolani olib, yana uyga kirib ketdi.

"Xudoyim, men unga o'zim aytishim kerakmi? — deb o'yladi u. - Xo'sh, unga nima deyman? Men uni sevmasligimni aytamanmi? Bu haqiqat bo'lmaydi. Unga nima deyman? Boshqa bironi sevaman deymanmi?"

Ushbu turdagi ichki nutq eng sodda, lekin har doim ham qulay emas va muallif matnini buzishni talab qiladi.

Noto'g'ri ichki nutq

Ha, bu uslub aynan shunday deb ataladi, taniqli rus madaniyatshunos va adabiyotshunos M. M. Baxtin bu nom bilan chiqdi. Noto'g'ri ichki nutq faqat qahramonlarning ichki nutqini berish uchun ishlatiladi va ularning fikrlari va his-tuyg'ularini iloji boricha haqiqatga yaqinroq yetkazishga imkon beradi.

Noto'g'ri ichki nutq bilan xarakterning fikrlari, go'yo hikoyaning bir qismiga aylanadi. Muallif qahramonning hozir nimani o'ylagani yoki nimani his qilganini ko'rsatmaydi. Lekin uning "ovozi" hali ham muallif nutqida yangraydi. O'quvchi esa endi muallif qayerda, uning qahramoni qayerda ekanligini farq qilmaydi – yozuvchi, go'yo o'z xarakterining o'rnini egallaydi. Mana bir misol:

"Bu o'ylarni tugatkandan keyin uning ko'zlari uyqu sari yumila boshlab, qarshisig'a Otabek kelib to'xtar edi: «Ota, men sizning bu qilg'an yaxshilig'ingizni sira unutmasman» deb minnatdorlik qilg'andek bo'lar edi. Hasanali uyg'onib ketar va qaytadan shu to'g'rida o'ylab boshlar edi: «Bechora. Suyganing to'g'risida o'ylay-o'ylay boshlaring og'rib, ohlar tortib yotadiringandirsan... Yordamching yo'qlig'i-dan umiding kesilib, hasratingni kimga aytishni bilmaydirg'andirsan. Qayg'irma begim. Hasanali otang u to'g'rida ham seni yodidan chiqarmadi... Bu kecha se-ning qayg'uliy kechalarining eng keyingisi va oydinliq ham she'riyatlik tunlaringning arafasidir, begim». Hasanalining ko'zlari tag'in uyqug'a ketar, qarshisig'a Otabek bilan ko'hlik, ko'rkam bir qiz kelib chiqar va ikkisi unga qarab iljayishar edilar: «Bizning chin otamizsiz» degandek bo'lar edilar. Hasanalining yana uyqusi qochar edi. Yoshim oltmish to'rtka yetdi, o'g'ul-qizim bo'lmadi... Dunyodan charog'chisiz boraman... Darvoqi' Otabek menga o'g'ulliq qilmasmi, xotini menga qiz bo'lmasmi, ularning bolalari meni «bobo» deb ketimdan yugurmasmikinlar? Tuproq ostlarida unutilib yotqan kezlarimda: «Bir vaqt O'tkan kunlar (roman). Abdulla Qodiriy www.ziyouz.com kutubxonasi 26 Hasanali otamiz ham bor edi», deb yodlasalar, yaxshiliq bilan eslasalar yetar menga shu»."

Ehtimol, bu ichki nutqni yetkazishning eng qiyin usuli bo'lib, nafaqat mahoratni, balki ehtiyotkorlikni ham talab qiladi, chunki muallifning qahramonida erib ketish xavfi doimo mavjud. Ammo bu usul birinchi shaxsda hikoya qilinsa qulayroq bo'ladi.

Muallif tavsifi

Ushbu uslub qahramonning boshida nima sodir bo'layotgani va muallif bu haqda qanday gapirayotgani o'rtasidagi ziddiyatni yumshatish uchun mo'ljallangan. Muallifning tavsifini qabul qilishda fikrlar so'zma-so'z yoki hatto taxminan aytilmaydi va yozuvchi shunchaki ularning umumiy ma'nosini

yetkazadi, kitobning mazmuni, syujeti, qahramonning holatini tavsiflovchilar uchun muhim bo'lgan narsalarni ta'kidlaydi:

“Bu ishning kengashiga emas, berilgan qarorni amalga oshirib berishlik uchun Yusufbek hojiga yigit yuborib, hozir uni to'rt ko'z bilan kutib o'lturar edi. Nihoyat yarim soatlik bir kutishdan so'ng Yusufbek hoji eshik ostidan ko'rindi. Azizbek odatiy qarshilash yonig'a bir navozish ham ilova qilib, hojiga yuqoridan joy ko'rsatdi. Bu favqulodda navozish sababini o'ylamoqqa hoji-ning vaqti yo'q, chunki o'zining qayg'usi o'ylashqa, fikrlashqa yetarlikdir. Ko'zining oqu qorasi bo'lg'an Otabekning holi nima kechti, qorong'i zindonlarda, rutubatlik, zax yer ostlarida ochlikdan, tashnalikdan, sovuqlikdan aziz ko'kragini yerga berib jon berdimi-kin? – Zolim beklar, qonxo'r hokimlar, rahmsiz jallodlar, mash'um dorlar va qo'rqqoq xalqlar orasida keksa otasini, mushtipar onasini ko'ralmay dunyodan ketdimikin? – Mana shunday ming turlik vasvasalar ichida qarshisidag'i Azizbekni ham unutmogda edi. Azizbek bo'lsa «javohir qadalg'an tojlar, oltin taxtlar, nozanin parivashlar, dong'dor mahramlar» haqidag'ina o'ylar edi.”

Ushbu usulning aniq soddaligiga qaramay, siz unga berilmasligingiz kerak, chunki qahramon va muallif o'rtasida hissiy masofa paydo bo'lishi mumkin, shuning uchun o'quvchilar qahramonni haqiqiy shaxs sifatida his qilmaydilar, ular unga xuddi shunday hamdard bo'lmaydilar.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, ichki nutqni uzatish usulini tanlash muallifning maqsadi va vazifalariga bog'liq, ammo bitta ishda turli xil usullardan foydalanish mumkin va ularning xilma-xilligi matnga foyda keltiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Saparova, M. R. (2019). PRINCIPLES OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING. In Язык и культура (pp. 60-67). <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42528624>
2. Kurbanov, S. S., & Saparova, M. R. (2021). BADIY ASAR JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA QARG'ISH ANGLATUVCHI DISFEMIZMLARNING PERSONAJLAR NUTQIDA BERILISHI. Academic research in educational sciences, 2(4), 1246-1251. <https://cyberleninka.ru/article/n/badiiy-asar-jozibadorligini-oshirishda-qarg-ish-anglatuvchi-disfemizmlarning-personajlar-nutqida-berilishi>
3. Saparova, M. R. (2016). The problem of stylistic classification of colloquial vocabulary. Міжнародний науковий журнал, (5 (1)), 80-82. <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/1505892674749.pdf#page=81>
4. Saparova, M. (2022). Xolid Husayniyning “Ming Quyosh Shu'lasini” (A Thousand Splendid Suns) asarida qo'llanilgan yuklamalarning o'zbek va ingliz

tillaridagi leksik-semantik va grammatik xususiyatlari. *Центр Научных Публикаций (Buxdu.Uz)*, 18(18). [Http://Journal.Buxdu.Uz/Index.Php/Journals_Buxdu/Article/View/7312](http://Journal.Buxdu.Uz/Index.Php/Journals_Buxdu/Article/View/7312)

5. Орзиева, Л. Н. (2018). Стилистическое использование фразеологических единиц в произведениях В. Высоцкого. Проблемы педагогики, (2 (34)), 31-33. <https://cyberleninka.ru/article/n/stilisticheskoe-ispolzovanie-frazeologicheskix-edinit-v-proizvedeniyah-v-vysotskogo>

6. Usmonova Zarina Habibovna. (2022). TRUTH AND FAIRNESS IN "THE DEAD ZONE" BY STEVEN KING'S. Open Access Repository, 8(1), 77-80. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/ZH3MJ>

7. Usmonova Zarina Habibovna. (2022). TRUTH AND FAIRNESS IN "THE DEAD ZONE" BY STEVEN KING'S. Open Access Repository, 8(1), 77-80. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/ZH3MJ>

8. Toshnazarovna, E. M. (2022). THE CONCEPT OF THE TRAGIC IN THE WRITINGS OF J. CAROL OATES. World Bulletin of Social Sciences, 10, 70-72. <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/1009>

9. Toshnazarovna, E. M. (2022). ALLUSIONS TO HISTORICAL CHARACTERS AND EVENTS IN THE NOVEL BELLEFLEUR BY JOYCE CAROL OATES. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(1), 274-277.

10. Yunusova, A. (2023). Thinking, reading and writing critically. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz)*, 27(27). http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8733. http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8733.

11. Kurbanov, S. (2022). МЕСТО КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДАХ ОБУЩЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz)*, 18(18). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/7427